

КРАЄЗНАВСТВО ЗАКАРПАТТЯ У СВІТОВІЙ ПОВ'ЯЗИ

ІСТОРИЮ НЕ СТЕРТИ І НЕ ПЕРЕРОБИТИ:

деякі думки з приводу пам'ятника Т.Г.Масаріку в Ужгороді

Пам'ятнику Т.Г.Масаріку в Ужгороді бути, і бути на віки. Така думка впливала при аналізі, майже за Шекспіром, дискусії: «Бути чи не бути пам'ятнику Т.Г.Масаріку в Ужгороді», а також при його відкритті 28 березня 2002 року в обласному центрі на правобережній частині міста в чеському, як називають у народі, районі самобутнього архітектурного комплексу Галагов.

Історія - вчителька життя, не без підстав твердили древні мудреці. Та чи прислухаємося ми сьогодні до цього згустку правди, чи беремо уроки від нащадків, чи знову наступаємо ще і ще раз на граблі?!... Відповідь неоднозначна, як неоднозначне життя, людська історія. Проблем чимало. І серед них - пам'ятникова: коли, кому, де і за чий кошти ставити - не ставити Знак Шани, Символ Увіковічення.

Позитиву і негативу за період 1919-1939 рр. (перебування краю у складі європейської держави - демократичної Чехословацької Республіки, а також за доби президентства Т.Г.Масаріка) можна відкрити, знайти, навести чимало, а особливо, коли висмикуватимуться вони із живого тіла історичного розвитку.

Плюсами і мінусами, характерними цьому відрізку і часу нашої спільної історії, користуються як зрячі, так і сліпі. На превеликий жаль, кожен на свій розсуд і з своєї дзвіниці. А тому чимало статей у цьому плані чужим голосом озвучені, а іноді під відомими прізвищами шанованих особистостей позитив може стати негативом і навпаки. При цьому деякі автори й самі це добре розуміють.

А якщо і є підстави для негативу - то набереться лише дециня фактів незначних, аргументів мізерних і переконливих у світлі вагомих справ, цифр, фактів і аргументів. Але це може бути окрема розмова, котра б базувалася на комплексному аналізі багатого фактичного матеріалу та неупередженості висновків. Адже дехто за деревами не бачить і лісу А факти - вперта річ. І їх ' треба вміти трактувати. Трактувати та аналізувати науково, об'єктивно та це і з позиції принципу історизму. Та забувасмо (а може навмисно робимо вигляд лабудькуватості), на жаль, про це золоте правило науковця-дослідника. А тому часто-густо (можливо це хтось хоче, комусь вигідно, а можливо підсвідоме) все це переростає у пустопорожнє і небезпечне політиканство. На Терезах Історії позитив цього періоду спільного життя-розвитку переважає. Він і сьогодні працює і має в майбутньому працювати на консолідацію, а не на ворожнечу двох слов'янських народів. Слід усвідомити: не може бути зерна без полови. Це також істина. Це закон діалектики. І з цим теж треба миритися, до цього треба підходити філософськи, ставитися виважено, а не заангажовано політично оцінювати, як це робилося за панування «розуму, честі і совісті нашої епохи» - КІРС.

Сталося... Ще в 1999 році було прийнято міською радою рішення про дозвіл на встановлення пам'ятника Т.Масаріку у скверіку між Великим мостом і площею Дружби народів. Як не без підстав свого часу зазначив на шпальтах «Ужгорода» добрий знавець історії взагалі і міста зокрема, науковець-дослідник, докторант Ужгородського національного університету С.Д.Федака, місце для пам'ятника досить вдале... Звідси ж починаються квартали чехословацької забудови. Фігури Масаріка і постамент дарує зарубіжна сторона. Віриться, що невдовзі справа завершиться успіхом.

Віра вмирає останньою. На щастя, цього не сталося.

Звершилося... Урочисто відкрито пам'ятник, виготовлений у Празі на замовлення «Чеської організації закордонної». Автором його є відомий чеський митець - пражанин Йозеф Вайце. Ужгород збагатився ще на один пам'ятний знак!? І так, і ні! Він повернув вдруге образ «татічка», як з пошаною і ніжно називали громадяни Чехословаччини Масаріка, образ

Президента, Громадянина і Людини, яка долучилася до багатогранного розвою краю особисто, краю, в якому була, про жителів якого не забула, і котрих шанувала і цінувала. Одним словом, Т.Масарик - це активний прихильник і меценат українського національного відродження і поступу. Про це також яскраво засвідчують чисельні дії та факти.

За заслуги не тільки перед краєм, але й українським народом взагалі, шана до цієї неповторної, неординарної особистості має зберегтися назавжди не тільки в пам'яті вдячних українців, але і в бронзі на нашій землі. Вклад Т.Масарика значний, його не стерти часом.

Пам'ятник відкрито. Ця подія, як небезпідставно констатувала газета «Центр Європи», стала можливою завдяки ініціативі Ужгородського клубу ім. Т.Масарика, Ужгородської спілки чеської культури ім. Я.А.Коменського, Ужгородської спілки словаків, русинських громадських організацій та крайової організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Однак до цього необхідно за ради об'єктивності додати: і завдяки плідній, багатогранній та нелегкій праці ентузіастів, одержимих реалізацією даної ідеї - Ольги Буксар, Івана Латка та поміркованим у цьому плані мешканцям міста й області.

В урочистостях з нагоди цієї знаменної події взяли участь не тільки представники громадськості, міської та обласної влади краю, а й представницька офіційна делегація з Чеської Республіки: голова сенату Чеського парламенту Петер. Підгардт, посол Чехії в Україні Йозеф Вребец, генеральний консул Ігор Барта, мер міста-побратима Ужгорода - Чеської Ліпи Пітер Скокан, почесні гості з Праги і Брна.

Думки, спрямовані у завтра. За роки президентства Т.Г.Масарика Срібна Земля невпізнанно змінила на краще своє обличчя як у плані соціально-побутовому, так і культурно-освітньому. Для прикладу: тільки на правому березі Ужа в Ужгороді виріс новий квартал з адміністративними будівлями, школою ім. Масарика і т.п. Цей мікрорайон і понині є гордістю і візитною карткою нашого міста. А тому віриться, що в знак історичної справедливості після другого повернення Масарика до Ужгорода ми вправі чекати від нової влади вже в найб-

лижчий час повернення ЗОШ №3 м. Ужгорода незаслужено відібраного від неї імені - імені Масарика. Саме на кошти президента і була побудована ця школа, як і ряд інших в області. Серед таких і Свалявська ЗОШ № 1, побудована в 1932 році з ініціативи й коштом Т.Масарика. А ще: частину вулиці ім. Ю.Гойди (від набережної Незалежності до вулиці ім. О.Довженка), що тягнеться вздовж сквера, назвати провулком Чехословацьким, а сам сквер - Сквером Слов'ян або Слов'янським. А вже неподалік розташоване і Словацьке консульство.

Сподіваємось, що небавом буде в Ужгороді і Чеське консульство. Місцем прописки міг би бути житловий будинок, що знаходиться на території зони відпочинку - даного скверика.

Таким чином в обласному центрі Закарпаття мали б комплексний центр представництва Словаччини і Чехії, нині окремих держав, а колись єдиної Чехословаччини, до складу якої входив і наш край. Ці представництва сприяли б всебічному розвитку двосторонніх контактів, розробці і втіленню нових проєктів щодо економічної співпраці, культурного, освітнього та наукового обмінів.

Залуговує ця постать і того, щоб одна з вулиць Ужгорода в районі Галагова називалася Масариковою. Адже за свою діяльність вчений і діяч європейського масштабу ще при житті у 1930 році був коронований народними зборами такими титулами: Людина держави, Президент Визволитель. Цього ми теж не повинні забувати, а враховувати у нашому неоднозначному сьогоденні.

2. УЧИТЕЛЬ УЧИТЕЛІВ І ЗАКАРПАТТЯ: оцінка стану шкільництва русинів Угорщини корифесом світової педагогіки Яном Амосом Коменським та ймовірність його перебування у нашому краї.

Про маловідомий факт із життя і творчості цієї видатної постаті й піде мова, а саме: зв'язок Я.А.Коменського з нашим краєм і оцінка ним стану освіти та шкільництва русинів за часів Угорщини.

Незаперечним фактом є внесок Яна Коменського у розвиток освіти, шкільництва, педагогічної думки. Його ідеї реалізуються

в школах різних країн світу. Його твори перекладені багатьма мовами світу, бо не втратили значення і в наш бурхливий науково-технічний час. Коменський - автор безсмертного трактату «Велика дидактика» (1632 р.), який поклав основу науки про процес навчання, першої у світі спеціальної книги керівництва, книги-поради по вихованню дітей дошкільного віку «Материнська школа», першого в історії людства ілюстрованого підручника для дітей «Світ чутливих речей у малюнках», цінних книг «Школа-гра», «Правила поведінки дітей», «Закопи впорядкованої школи», «Відкриті двері до мов» та багатьох інших. Учення великого богемського педагога всесвітньо визнане.

Ян Коменський ратував за демократичні принципи в освіті. Він зазначав, що знання мають бути доступні для всіх - хлопців і дівчат, незалежно від того, де вони проживають - у селі чи в місті, без розмежування по соціальному статусу, віросповіданню та національності. Оскільки тільки через знання і виховання людина стає людиною. У праці «Про культуру природних обдарувань» великий педагог зазначає: «Щасливий народ, який багатий на гарні школи і книги, добру організацію та методи виховання юнацтва».

Учитель учителів добре був обізнаний із передовою європейською та світовою педагогічною думкою: він побував у багатьох країнах, вивчав стан освіти і шкільництва, зустрічався з видатними громадськими та культурно-освітніми діячами. Добре був обізнаний також і з проблемами і станом освіти і шкільництва Угорщини. Його, як творця нової педагогіки, вченого, який може допомогти реорганізувати і налагодити шкільну справу в країні відповідно вимог свого часу, запрошуює відвідати Угорщину вдова Ракоці І Жужанна Лорантфі. З 1650 по 1654 рік Я.А.Коменський живе і працює в Шарошпотоці. Тут він розгорнув велику творчу педагогічно-освітню та наукову діяльність. Саме в цей час він пише всесвітньо відомі твори.

Проаналізувавши стан освіти в Угорщині і працюючи над проблемою перебудови і вдосконалення шкільництва, Коменський приходить до висновку: країна байдуже ставить до модернізації культури та освіти. Він гостро критикує верхівку феодального суспільства за такий стан. У першу чергу

гострій критиці піддає латинізацію шкіл. З цього приводу він пише в роботі «Щастя народу» (1654 р.), що по всій Угорщині, де проживають угорці, не можна знайти школи з рідною мовою навчання.

Знав добре гуманіст-педагог і про освітній стан національних меншин, що населяли території, приєднані до Угорщини. Відстоюючи природне право людини на навчання рідною мовою, Коменський вимагав від панівної угорської нації рахуватися з інтересами й інших народів, зважаючи на їх потреби. Адже під угорською короною живуть, крім угорців, також і словаки, румуни, русини та представники інших народів.

Про соціально-економічні умови, проблеми освіти, шкільництва в краї, зокрема русинів, Я.Коменський також узнав із бесід із відомим полемістом, закарпатським культурно-освітнім діячем Михайлом Анделю (Оросвигівським), який відвідав у липні 1654 року в Шарошпотоці основоположника педагогіки нового часу. Крім того, Коменський міг і особисто отримати інформацію із станом освіти у краї. Побуває думка, що він відвідав Мукачево, зокрема монастир міста, замок на його околиці. Хоча на сьогодні переконливих документальних доказів цього поки що не знайдено, але можливість перебування у краї Яна Амоса Коменського цілком ймовірна, а ця думка-припущення має право на існування. Про це красномовно засвідчує зміст його робіт, де йдеться про стан, проблеми освіти і шкільництва Угорщини взагалі і русинів зокрема. А в першу чергу яскравим свідченням висловленої думки є його праця «Щастя народу».

Ім'я Яна Коменського шановане у нашому краї, а його твори і надалі слугують невисихаючим джерелом, багатою скарбницею педагогічних ідей, з яких черпають мудрість учителі різних поколінь. Яскравим і вражаючим у доброму розумінні є приклад освітянина з Хуста - учителя-пенсіонера Михайла Чопика, який видав у 2000 році всесвітньо відому працю чеського педагога «Велика дидактика» на свої заощадження у власному перекладі українською мовою. Твір чекав 15 років на вихід у світ. Є сьогодні надія, що ця робота може бути повторно перевидана значним тиражем при сприятливих

чеських громадських культурно-освітніх товариств краю, які очолюють Ольга Буксар та Іван Латко.

У Мукачеві є вулиця імені Я.Коменського, на якій знаходиться педагогічне училище та філіал Івано-Франківського педагогічного університету ім. Василя Стефаника. Вулиця корифея світової педагогіки має право на прописку і в Ужгороді - центрі освіти, науки і культури краю. А в сквері обласного центру, де стоїть пам'ятник Т.Г.Масарику, варто б поставити бюст Учителю вчителів, захиснику русинів-українців від денационалізації - Яну Амосу Коменському. І мали б країни в Ужгороді комплекс історичної пам'яті.

А сьогоднішнє Закарпаття у плані свого геополітичного розташування могло б цілком виправдати сподівання і твердження першого президента Чехословаччини Т.Г.Масарика, що «Підкарпатська Русь буде золотим мостом сднання всіх гілок слов'янства».